

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפזן | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמצאת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

שבוע פרשת עקב

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

מסכת בבא בתרא נ"ד-ט'

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה

יום א' י"ד אב - שבת כ' אב

הגדולים והניח הקטנים לא הוי חזקה ואפילו שאומר שכיון לתקנה וגם היא מיתקנה בכך שצריכין שיהו מעשיו מוכיחין שמכוין לתקן הקרקע וכו', וכתב הרמ"ה וה"ה נמי בלוקח דהוי דינא הכי, אבל רבינו האי כתב דלוקח קונה בכל ענין דלעולם איכא הוכחה דאדעתא למיקני עבד דאי בפניו כל זמן שעסוקים באותו ענין ודאי אדעתא למיקני עבד ואי שלא בפניו וא"ל לך חזק וקני מסתמא שליחותיה דמקנה עבד ואדעתא למיקני עבד. ע"כ. דנראה דסברת רב האי כהצד הראשון, ולכן בקונה קונה בכל אופן, ורק בנכסי הגר בעינן הוכחה וליכא.

כולא מחד גיסא אדעתא דחיותא.

כתב הריטב"א דמה שאמרו שלא קנה הוא דוקא שחתך לגמרי צד אחד, אבל אם נטל משם מקצת אמרינן דאדעתא דדיקלא עביד אלא שלא השלים מלאכתו.

ההיא איתתא דאכלה דיקלא בתפשיהא תליסר שנין, אתא ההוא רפיק תותיה פורתא; אתא לקמיה דלוי, ואמרי לה קמיה דמר עוקבא, אוקמיה בידיה. אתאי קא צווחא קמיה, אמר לה מאי אעביד לך, דלא אחזיקת בדמחזקי אינשי.

ולכאורה האי גברא מקרי רשע, דלא גרעא האי איתתא מעני המהפך בחררה דבא אחר ולקחה, וכן כתב הרשב"ם לקמן בע"ב בענין נכסי גוי הרי הם כמדבר, דהזוכה הוי רשע. אמנם דעת ר"ת דלא הוי רשע, דכל זכיה מן ההפקר לא הוי רשע, דמקרי רשע רק היכא דיכול להשיג כן במקום אחר, אבל הפקר אם לא עכשיו אימתי, ולשיטתו גם כאן לא הוי רשע, ויבואר עוד לקמן בסוגיא דנכסי גוי.

איתמר שדה המסויימת במצריה אמר רב הונא אמר רב כיון שהכיש בה מכוש אחד קנה כולה; ושמואל אמר לא קנה אלא מקום מכושו בלבד.

דף נ"ד ע"א

אמר שמואל האי מאן דפשח דיקלא אדעתא דדיקלא קני, אדעתא דחיותא לא קני וכו'.

והענין אחד, דכדי לזכות בקרקע צריך או להשתמש עמה או להועיל לה, ואם הפעולה שעושה מראה שעושה על דעת דבר אחר, הרי זה לא קנה, וכל האופנים המובאים כאן לכאורה אין בהם חידוש שאין בחבירו, רק בא לומר בכל אופנים אלו, כריתת ענפי דקל, לירוט עצים מהקרקע, סיקול פני האדמה, ופתיחת פתח למים להכנס לשדה, אלו אופנים קונה ואלו לא קונה.

והרשב"ם כתב דהא דלא קנה באופנים הנ"ל, הוא משום שלא נתכוין לעשות חזקה המועילה בקרקע. אמנם יש לדון באופן שאומר שמתכוין לקנות הקרקע באופנים הנ"ל, האם קנה או לא, האם מה שאמרינן דלא קנה הוא משום דבסתמא מוכח דלא התכוין לקנין, אבל אם פירש להדיא שמתכוין לקנין קנה, או שמעשה כזה לא הוי מעשה קנין כלל. והנפקא מינה תהיה אם קנה קרקע מחבירו ואמר לו לך חזק וקני, והלך ועשה את הנ"ל, דלצד הראשון קנה, דכאן ודאי התכוין לקנות, או דגם כאן לא יועיל.

והטור [חושן משפט סימן ער"ה] כתב, ויש שהיא חזקה בלוקח ואינה חזקה בנכסי הגר, כגון אכילת פירות דבלוקח הוי חזקה אבל לא בנכסי הגר, דאפילו אכל הפירות כמה שנים ולא תיקן גוף הקרקע לא הוי חזקה, לפיכך המוצא שדה הגר חרושה וזרעה ולא כיסה אחר הזריעה וצמחה ואכלה לא הוי חזקה, ניקה השדה מעצים ועשבים שבה, אם כיון לתקנה לזריעה ומעשיו מוכיחים שכיון לכך כגון שליטת הכל גדולים וקטנים קנה ואם אין ניכר מתוך מעשיו שכיון לתקן לזריעה כגון שליטת

במקום שאין דרך לכתוב שטר דחושש הקונה שהגוי לא יערער ויבטל המקח אבל בשטר סמכה דעתו, ולסברא זו מעיקר הדין שוה בקניין קרקע כישראל.

ודעת הרשב"ם בסוגיין, וכן דעת עוד ראשונים דקניינו בקרקע הוא רק בכסף, או מפני שכל קניינו הוא בכסף כדכתיב מכסף מקנתו, או מפני שמצינו בשדה עפרון שהקניין היה בכסף, ולכן במקום שאין כותבין שטר קונים זה מזה בכסף בלבד, אבל במקום שכותבין שטר לא קנה ישראל מגוי עד שיכתוב לו את השטר דלא סמכה דעתו בלא שטר, אבל גוי מישראל קונה בכסף לחוד דשטר אינו קניין בגוי דקנין שטר למדנו מספר המקנה דירמיה והתם ישראל היה, וגם בחזקה אין לו קניין בקרקע כשקנה מישראל דחזקה ילפינן מוירשתם אותה וישבתם בה ולישראל נאמר [רש"י גיטין נ"ח ע"א]:

הרי הן כמדבר.

ולדעת הרשב"ם מכל מקום השני הוי רשע, דעני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו אמר ליה נקרא רשע. וכן משמע בדברי רש"י [קידושין נ"ט ע"א], אבל דעת רבינו תם דנקרא רשע במהפך בה ללוקחה ובא אחר ולקחה, שאם לא לקח זו ימצא אחרת ליקח ואם לא מצא אין הפסדו מרובה, אבל בדבר של הפקר דקא זכי לנפשיה לא מיקרי רשע, דלא משכח אחרת ואינו קודמין, כלומר רווחא דידיה עדיפא, וכאן בנכסי הגוי אם לא עכשו אימתי ימצא, שהרי מן ההפקר הוא זוכה:

ולענין המעות, נחלקו הראשונים, דהרשב"ם הביא הדעה דצריך להחזיר הדמים לראשון, והוא דחה סברא וכתב שאינו חייב להחזיר דמים ללוקח ראשון. וכתב הרמב"ן, אבל מצאתי לרבינו האי גאון שכתב בספר המקח בשער י"ד דחייב לאהדורי דמי, ונראין הדברים כיון דמשום זוזי דהאי מסתלק גוי ומשתרשוי ליה הני זוזי ללוקח שני מחייבין אותו להחזיר מעות ללוקח ראשון, ומיהו אחריותו על הגוי שהוא המוכר ולא על ישראל זה. וכן כתב הרשב"א וז"ל, וכן דעת מורי ז"ל שחייב להחזיר מעות ללוקח ראשון. וכן כתב רבינו יצחק בר אברהם ז"ל דמכל מקום מעות של ראשון דמו למשכון של גר, והרי הוא כזוכה בשעת מתן מעות בשדה המשכונה, הילכך המחזיק בהן זוכה בגוף השדה ונותן ללוקח דמים, וכאותה ששינונו בפרק שור שנגח את הפרה (ב"ק מט, ב) משכונו של גר ביד ישראל ומת הגר ובא ישראל אחר והחזיק בו קנה כנגד מעותיו וזה קנה את השאר, שלא מחמת שנעשו נכסי הגר כהפקר פקע זכות משכונו של זה.

והביא הרשב"א שהקשה הראב"ד דאם הראשון שנתן מעות לא קנה עד דמטי שטרא לידה, היאך יקנה זה השני שלא נתן מעות בלא שטר. ותירץ שהראשון שנתן מעותיו אנן סהדי דלא סמכא דעתיה למקניה עד דכתב ליה גוי

וכתב הריטב"א, ואף דבודאי נעל גדר ופרץ כל שהו ה"ז חזקה, דזו משנה מפורשת, ושמואל עצמו אמר לעיל [גי' ע"א] גדר גדר והשלימו לעשרה קנה, כאן שאני, דשם אותו כל שהו מועיל לכל הקרקע, שכולה גדורה או כולה נעולה, אבל באמת באופן שלא הואיל לכל הקרקע לא קנה, ומה שאמרנו לעיל זכי זכייא ותקיל תיקלא, באמת לשמואל לא קנה אלא מקום שעשה, אבל לרב בכל שהו קנה כולה, כיון שאינו דבר הצריך לכל הקרקע כחרישה.

דף נ"ד ע"ב

ושאינה מסויימת במצריה, עד כמה אמר רב פפא כדאזיל תיירא דשורי והדר.

לרשב"ם היינו כמה צריך לחרוש כדי לקנות, דודאי בכח"ג לא די במכוש אחד, אבל הראשונים סבירא להו דקאי בקנה במכוש, כמה קונה במכוש אחד כשאינה מסויימת במצריה, ועל זה אמר רב פפא כנ"ל.

וכתב הרמ"ה, והאי והדר דקאמרין לאו למימרא דיהבין ליה שני תלמים חד לכד אזיל וחד לכד הדר, דכיון דלא מהני האי מכוש למקנא כולה שדה מאי שנא דמהני למקנא שני תלמים, אלא ודאי חד תלם בלחוד הוא דיהבין ליה, והאי שיעורא דבדאזיל תיירא דתורי והדר לאורכא דתלם בלחוד הוא, לפי שאין דרכו של חורש להאריך את התלם בפעם אחת עד סוף השדה אלא בזמן שאין השדה ארוכה יותר מדאי, אבל אם היתה ארוכה יתר מדאי מוליד את הצמד שיעור ידוע וחוזר לו, והכא כיון דשדה גדולה היא לא קני להאי תלם לאורך כל השדה אלא עד שיעורא דאזיל תיירא דתורי בחד זימנא ומתחיל למיהדר. עיין בדבריו שהביא לזה ראייה. וסיים, מיהו הדין שיעורא לא שוי בכל דוכתא, דאיכא דוכתא דלא הוי שיעורא כולי האי, והדבר ידוע שאם היתה מישור ועפרה רך מאריכין בה התלם יותר ממה שמאריכין בשדה שיש בה רכסים ומעלות ומורדות או שעפרה קשה, וכל כי האי גוונא יד המחזיק על התחתונה:

אמר רב יהודה אמר שמואל נכסי עובד כוכבים הרי הן כמדבר, כל המחזיק בהן זכה בהן.

ולקמן הקשו על זה ממה דקיימא לן דינא דמלכותא דינא, וכתב הרשב"ם דמכל מקום לא נדחו דברי שמואל והלכה כוותיה דהכי נקטינן לקמן בסוגיא.

וביסוד דין סוגיא זו נחלקו הראשונים, דהרמב"ם [פ"א מזכיייה] כתב דגוי אינו קונה קרקע מישראל אלא בשטר ואינו מקנה אלא בשטר, מפני שאין דעתו סומכת אלא על השטר, ואינו קונה בחזקה ולא בכסף, אלא בשטר הוא שקונה עם נתינת הכסף [פ"א ממכירה]. וכן הקונה מגוי לא סמכה דעתו עד שיהא שטר עם הכסף, ואפילו

נתינת המעות, אם לא אמר שמחזיק בה בתורת נכסי הפקר זכה האחרון, דהקונה מסתמא לא סמכה דעתו על שום קניין זולת השטר כדי שהמוכר לא יערער, דהרי הוא רוצה להיות בטוח מפני המעות שנתן, אבל השני שלא נתן מעות וודאי כוונתו לזכות מן ההפקר, ולכן אם הקונה החזיק קודם שנתן המעות זכה לכל הדיעות דכיון שעדיין לא נתן מעות לא גרע מהשני, וכן הכריע הרמ"א:

ולהלכה כשהשני קנה, מדינא חייב ליתן להקונה הדמים שנתן להגוי, דאף דלא קנה הקרקע מ"מ בתורת משכון היא בידו עד שיחזירו לו את דמיו ומשכון א"צ קניין, ואף שיש חולקים בזה מפני שלא ירד לה בתורת משכנתא מ"מ כן עיקר לדניא. ועכ"ז אף שנתן המעות להקונה אין האחריות על הקונה אלא על הגוי המוכר ואם בא אחד והוציא מיד המחזיק אין ביכולתו לחזור על הקונה דהרי לא מרצונו קבל המעות אלא אם יכול לחזור על המוכר יחזור ויתבע ממנו:

דף נ"ה ע"א

אמר רבה הני תלת מילי אישתעי לי עוקבן בר נחמיה ריש גלותא משמיה דשמואל דינא דמלכותא דינא.

אף שנגענו בענין זה דדינא דמלכותא דינא בבבא קמא, כאן נרחיב יותר.

בטעם מה שאמרו דדינא דמלכותא דינא נאמרו כמה וכמה טעמים, ויש נפקא מינות גדולות ביניהם להלכה.

לרשב"ם בסוגיין הטעם הוא שכל בני המלכות מקבלים עליהם מרצונם חוקי המלך ומשפטיו והלכך דין גמור הוא. ולפי זה הוא הדין למלך ישראל ואף לכל שלטון שנבחר ברצון בני העם, שתקנותיו וחוקיו הוי כקבלו עליהם מרצונם, ולא גרע מתקנות הקהל שמצאנו בכמה וכמה מקומות שמתמהגים לפיהם הואיל וקבלו עליהם.

הר"ן במסכת נדרים סובר דהטעם הוא שהואיל והמלך הוא שולט בארצו ויכול לגרש מי שלא יעשה את חוקיו, וכתב דלפס"י זה הוא רק בחוץ לארץ ומלך גוי, ולא בארץ ישראל ומלך ישראל.

ודעת הרשב"א והריטב"א דיש קנין למלך גם בישראלים הדרים בארצו, דכמו שיש קנין כיבוש כך גם קונה אותם כשדרים בארצו, וקניינו חל שיכול אפילו למכרם לעבדים. וכן נראה דעת הרמב"ן בסוגיין, דכתב וז"ל, נראין הדברים דכי אמרינן דינא דמלכותא דינא כגון הדינין הידועין למלך בכל מלכותו שהוא וכל המלכים אשר היו לפניו הנהיגו הדברים והם כתובים בדברי הימים ובחוקי המלכים, אבל מה שהמלך עושה לפי שעה או חוק חדש שהוא עושה לקנום העם במה שלא נהגו בימי האבות, חמסנותא דמלכא הוא ואין

שטרא, משום דגוי אנס הוא, אבל האי דאחזיק בלא זווי דעתיה למקניה בהאי חזקה, מימר אמר כי אנים ליה גוי מינאי לא מפסידנא מידי. ואפילו מיחייב ליה לאהדורי זווי לקמא על תנאי זה מהדר דאי אנים ליה גוי מיניה מהדר ליה זווי. ע"כ. והרשב"א תמה על קושית הראב"ד, דהא הטעם הוא שהראשון לא עשה חזקה והאחרון עשה חזקה, ובאמת אם החזיק הראשון קנה. אמנם כתב הרשב"א דמסתבר דאפילו החזיק בלא מתן מעות לא קנה, דכל קנינו של גוי בכסף, ובהכרח שהטעם שלא קנה הישראל דזווי הוא משום דישאל לא סמכא דעתיה עד שיכתוב לו הגוי את השטר, משום דגוי אנס הוא, וכיון שכן אפילו החזיק לא גמר לקנות עד שיכתוב לו השטר, והיינו דקא פסיק ואמר דישאל לא קנה עד דמטי שטרא לידיה לא שנא החזיק לא שנא לא החזיק. עיין עוד שם בדבריו שהאריך בענינים אלו.

ומה שהקשה אביי לרב יוסף ומי אמר שמואל הכי והא אמר שמואל דינא דמלכותא דינא, פירש הרשב"א דאביי רצה לשמוע מרב יוסף אם ההלכה שאמר שמואל היא דוקא בדליכא הרמנא דמלכא או דילמא אפילו בדאיכא הרמנא דמלכא, ואי אפילו בדאיכא הרמנא דמלכא אמרה, מאי טעמא והיכי מתרצינן דידיה אדידיה.

וסיים הרשב"א דלאחר כל השקלא והטריא בין רב יוסף לאביי נמצא פסק ההלכה לפי זה, היכא דאיכא הרמנא דמלכא מוציאין משני כל שכתב הגוי שטר לראשון ומעמידין ביד ראשון, ואע"פ שקדם שני והחזיק בה קודם שכתב גוי שטר לראשון, ואי ליכא הרמנא דמלכא, אם קדם וזכה שני קנה ואפילו כתב הגוי אחר כך לראשון, לפי שמשעה שקבל זווי נסתלק לו והויא לה כמדובר, והילכך מי שקדם והחזיק קנה ומחזיר דמים ללוקח ראשון. ולסברת הרשב"א דלעיל אפילו נתן הראשון מעות והחזיק דינא הכי, דכל שלא הגיע שטר מכר לידו לא סמכא דעתיה.

והלכה למעשה כמבואר בשו"ע, ישראל שלקח שדה מגוי ונתן לו הדמים ועדיין לא כתב לו את השטר ובא ישראל אחר והחזיק בה כדרך שמחזיקין בנכסי הפקר, זכה האחרון במקום שאין שם חוק המלכות בזה, מפני שהגוי מעת שלקח מעותיו סילק רשותו מהשדה, והקונה לא קנה עד שיגיע השטר לידו ונמצאו נכסים אלו כנכסים שאין להם בעלים וכל המחזיק בהם זכה, ולדעת הרשב"ם וסיעתו דין זה הוא רק במקום שכותבין את השטר, ולדעת הרמב"ם הנ"ל הוא בכל מקום, דמאחר שהגוי אינו קונה ולא מקנה לישראל רק בשטר, והגוי כשקבל הדמים וודאי דסילק רשותו ואינו חושש מה שהישראל לא קנה עדיין, ממילא נשארה השדה כהפקר. ודוקא כשהקונה עדיין לא החזיק בה, אבל אם החזיק בה קודם שהחזיק בה האחר פשיטא שהקונה קנה מטעם חזקה בנכסי הפקר ולא גרע מאחר. וי"א דאפילו החזיק הקונה אחר

אנו דנין באותו הדין, והרי רבי יהוסף הלוי ז"ל [מגא"ש] הורה שאם גזל המלך לאחד מבני עמו ממונו שבא עליו בעלילה, דחמסנותא דמלכותא מיקרי, אבל במאי דעבד בכל ארעיה הורמנותא דמלכא הוא ודינא הוא, והוראה נכונה היא אלא שיש להוסיף עליה מה שכתבתי. וכתב הרמב"ן דכן מדוייק מלשון המימרא מדאמרינן דינא דמלכותא דינא ולא אמרינן דינא דמלכא דינא, אלמא דינא דידיע לכולהו מלכי קאמרינן ולא מה שהמלכים עושים מעצמם באונס, ואף במלכי ישראל הקדושים דיני המלך ידועים כמו שכתוב בקבלה על ידי שמואל הנביא, ואמרו רבותינו (סנהדרין כ' ב') כל האמור בפרשת המלך מלך מותר בו. ע"כ. וביארו האחרונים [עיין דבר אברהם ה"א סימן א' אות ו'] דסבירא ליה כהרשב"א הנ"ל דהוא מכח כיבוש, והמלכים הראשונים הם שכיבשו ולהם יש את הקנין הנ"ל, אמנם צ"ע בזה.

ועיין ברמב"ן שהבאתי לעיל שכתב עוד, מצאתי לי חבר כמה שאמרתי שהמלך שדן דין חדש שלא כחוקי המלכים חמסנותא הוא, שכתבו מקצת חכמי צרפת ז"ל בחבוריהם שיש מקומות שישראל יוצאין ממלכות למלכות והמלך מחזיק בכל מה שנמצא להם במלכותו, אם בא ישראל אחר וקנה מן המלך, זה היה מעשה ופסקו הדין שאין זה דינא דמלכותא אלא חמסנותא דמלכותא, לפי שהדבר ידוע בדיניהם שדין היהודים כדין הפרשים לדור בכל מקום שירצו, וכיון שכן אם יש מלכות שבאה לשנות את הדין ולעשות דין לעצמה אין זה דינא דמלכותא, וזה סיוע לדברי. גם דברי הרב ר' שמואל ז"ל מטיין, שאמר דינא דמלכותא כל מסים וארנוניות ומנהגן של משפטי המלכים שרגילין להנהיג במלכותם דינא הוא, שכל בני המלכות מקבלין עליהם ברצונם חוקי המלך ומשפטיו, עד כאן דברי הרב ז"ל:

והנמוקי יוסף כתב, ופירוש דינא דמלכותא הסכימו כל בעלי הוראה דמדאמר דינא דמלכותא משמע דלא אמרו אלא בדברים שהם חוקי המלכים שלכל המלכים יש חוקים ידועים אבל מה ששר אנס נוטל בזרוע אינו דין הלכך כל שנטל השר ממון יהודי שלא מחוק המלכות הקבועין חמסנותא הוא וישראל שלקח ממנו לא זכה וכגזל הוא אצלו וכ"כ הריטב"א בשם רבותיו.

ואריסותא דפרסאי עד מ' שניין.

מכאן לכאורה יש להוכיח דינא דמלכותא דינא הוא על כל דבר של סדרי הנהגת המדינה, אף דברים שאין להם הנאה למלכות, דמה הנאה יש במה שתהיה החזקה בארבעים שנה, או במה שלא יקנה אלא בשטר. אמנם בענין קנין באופן זה או אחר יתכן שנקרא שיש הנאה למלך בזה, שכיון שיש סדר קבוע ומסודר בענייני קניינים הרי זה טובת המלכות, וצ"ע.

אמר רב אשי פרדכת מסייע מתא. וה"מ דאצילתיה מתא, אבל אנדיסקי סיעתא דשמיא היא.

ובענין זה דאדם בטל לענין מיסים האריכו בשולחן ערוך ובפוסקים, וכלל הדברים הוא דאדם שהוא בטל ואין לו שום משא ומתן בעיר, עם כל זה חייב במסים, ואפילו כשבני העיר פייסו בשבילו, כגון שבא גובה המס לגבות חוק הקצוב והוא מטילו על בני העיר לפי אומד דעתו עד כדי קצבתו, וא"ל בני העיר אדם זה בטל הוא ואינו ראוי לפרוע מס ומחמת זה פטרו וגובה מהם חלקו שנתמעט, צריך לשלם להם חלקו שהטיל הגובה עליהם, כשיש מבני העיר שמקפידין בכך, ואף שפייסו בשבילו, מ"מ כיון שלא פעלו שינכה מהעיר חלקו אלא הטילה עליהם למה ישלמו בעדו. אבל אם מעצמו פטרו הגובה שלא בבקשת אנשי העיר וגם שלא בבקשתו, אף שהטיל חלקו על העיר אין גובין ממנו, כיון שהיתה בלי השתדלות סיעתא דשמיא הוא וזכה בזה. וכ"ז כשפטרו הגובה של השר קודם שקבע המס שכך וכך יתנו אנשי העיר, אבל אחר שקבע את המס ואח"כ פטר אותו חייב ליתן חלקו בקהל, שכבר נתחייב להם ואין בידו לפוטרו אא"כ פחת חלקו. ואם תאמר דאיך נוכל לידע קודם קביעת המס אם פחת חלקו אם לאו, כגון שבעת שקבע את המס אמר השר או הגובה שלו המס הוא כך וכך לפי חשבון העיר אלא שאני פוחת מעט מפני זה [ערוך השולחן].

וזה שאדם בטל חייב במס היינו כשדר בעיר, אבל מי שיבא דרך מקרה לעיר אינו חייב כלום, ובעל עסק שהשר מחל לו חלקו במסים ופחת חלקו מהקהל, אם היה ע"י בקשתו צריך ליתן להקהל חלקו, דכל הקהל דינם כשותפים ושותף אינו חולק משותפיו בלא ידיעתם, ואם מעצמו פטרו הרי הוא שלו אף לאחר קביעת המס, דדווקא באדם בטל אם ניכה חלקו פטור בכל ענין כיון שאינו מרויח בעיר, אבל בעל עסק אף כשינכה חלקו ע"פ בקשתו שייך לכולם אא"כ פטרו השר מעצמו. וי"א שקודם שנתפשו הקהל עם השר אין כה ביד השר לפטור אחד מהם דאולי מכביד בזה על האחרים, וכן אינו יכול להקל על אחד ולהכביד על אחד או להפרידן זה מזה, אבל אם כבר נתפשו עם השר ומחל לאחד חלקו וניכה זה מהקהל הוי שלו וא"צ ליתן להקהל אפילו כשהיתה ע"י בקשתו. ומה שבאדם בטל עדיף קודם הטלת המס, משום דמסתמא אינו מכביד בזה על אחרים כיון דאדם בטל הוא, משא"כ בבעל עסק. ולפ"ז לדיעה זו באדם בטל א"צ לידע אם ניכה חלקו, אלא דמסתמא הוה כניכה חלקו [ערוך השולחן]. ואחר הטלת המס שניהם שוים לדיעה זו, דאם ניכה חלקו גם בעל עסק פטור, ואם לאו שניהם חייבים. ועיין עוד בשו"ע [סימן קס"ג] ובאחרונים.

דף נ"ז ע"א

אמר רב יהודה אמר שמואל כל שהראהו הקדוש ברוך הוא למשה חייב במעשר. לאפוקי מאי לאפוקי קני, קנייזי, וקדמוני.

שלה וליכא מדרון שיזוב לחלק חבירו, אבל כשיש מדרון, וכל שכן לכבס בארבע אמות של חבירו דיכול למחות, דלא מפני בזיון שלה תפסיד לאחרים:

דף נ"ז ע"ב

הכא בחצר השותפין עסקינן, דבהעמדה כדי לא קפדי, אמחיצה קפדי.

ומשמע דלא קפדי אהדדי, אבל על אדם זר קפדי. ודעת הרשב"ם כאן והר"י מגא"ש והריטב"א ועוד ראשונים דאדם זר צריך חזקה של שלש שנים, אבל יש הסוברים דהואיל ולא היו מניחים אדם זר להעמיד בהמותיו בחצר לאלתר הוי חזקה.

חלוק של תלמיד חכם כל שאין בשרו נראה מתחתיו.

כתב הבן יהודע, נ"ל חלוק רמז ליראת שמים דמכונה בשם מלבוש, וכמו שאמר התנא בברייתא דאבות, ומלבשתו ענוה ויראה, וכשר האדם שהוא גוף האדם עומד תחתיו כח התאוה החמריית הגופנית, וצריך שתתגבר בו היראה שהיא החלוק, עד שלא יתראה וימצא בבשרו, שהוא גופו, כח התאוה העומד ושוכן תחתיו:

הא דאיכא ינוקא הא דליכא ינוקא.

פירש הבן יהודע, שני שלחנות היה להם, אחד יש לו טבעת בפנים וקבועה שם, ומביאים בעת שיש ינוקא, ואחד יש לו טבעת קבועה מבחוץ ומביאים אותו כדי ליכא ינוקא, וכן הענין במה שאמר הא בליליא הא ביממא, דגם כן יש להם שני שלחנות, אחד טבעתו מבחוץ, ואחד טבעתו מבפנים:

דף נ"ח ע"א

רבי בנאה הוה קא מציין מערתא, כי מטא למערתא דאברהם.

ומה היה צריך לציין, הלא היה קבר שאינו מטמא באוהל, דלא היו ישראל, כתבו התוספות דאדם הראשון נקרא אדם וכן אברהם אבינו היה נקרא האדם הגדול בענקים, ולכן היה צריך לציין, ובמסכת נדה כתבו להיפך, דאף לרשב"י קודם מתן תורה קברי גוים מטמאים באוהל לפי שאז נקראו כולם אדם, ולא היה חילוק בין גוי לאחר, ורק אחר מתן תורה נהיה חילוק בין ישראל לגוים ואין גוים מטמאים באוהל. והריטב"א חידש דאדם הראשון הואיל והיה נביא וקיים את כל התורה דינו כישראל והוא הדין לאברהם אבינו. ולדעת הרמב"ן היה הציון רק לכבוד בעלמא, ולנמוקי יוסף הטעם הוא מפני טומאת מגע ולא טומאת אהל, דטומאת מגע יש גם בגוים, אולם דעת הרמב"ם דבאמת אף במגע אינם מטמאים.

אשכחיה לאליעזר עבד אברהם דקאי אבבא.

ומה ענין מה שראה משה לענין חיוב תרומות ומעשרות, הלא הם תלוים בכיבוש. וכתב התורת חיים ביישוב זה, דביאר מה שאמרו לאפוקי קיני וקדמוני, דזה הראיה שלא מתחייבו במעשרות משום שלא הראה הקב"ה למשה אותם, דכיון דכוונת משה לא היתה לאכול מפריה אלא לקיים מצוות התלויות בארץ, כדאיתא בפרק קמא דסוטה מפני מה נתאוה משה ליכנס לארץ ישראל וכי לאכול מפריה וכו', ועל פי דבריו השיב לו הקדוש ברוך הוא וראה בעיניך כי לא תעבור וגו', משמע דהכי קאמר ידוע תדע שלא תעבור את הירדן לבא אל הארץ שבקשת כדי לקיים המצוות, אבל מפני שהיא חביבה בעיניך לכך עלה ראש הפסגה וראה בעיניך הארץ שהמצוות נוהגות בה, ואי אמרת דקני וקניזי וקדמוני נמי חייבין במצות, אמאי לא הראהו לו אותן נמי, דמאי שנא קני וקניזי וקדמוני משאר כל ארץ ישראל שהראהו לו, דהא לגבי משה כיון שלא בא אל הארץ אין הפרש לגבי דידיה בין קני וקניזי וקדמוני לבין שאר ארץ ישראל, אלא ודאי קני וקניזי וקדמוני אין חייבין וקב"ה לא הראהו אלא הארץ שחייבת במצות שהיתה חביבה עליו.

והחתם סופר גם כן כתב כן, והוסיף עוד, דאי ס"ד קיני וקניזי וקדמוני עתידים להתקדש לכשיבואו לדינו, וכבר אחז"ל אילמלא נכנס משה לא"י לא חרבה הארץ, וא"כ היו זוכים גם לקיני וקניזי וקדמוני. והתאוה משה גם לעבור לשם והקב"ה לא הראהו, אלא על כרחך אפי' לכשיבואו לדינו לא יתקדשו, על כן לא התאוה מרע"ה לעבור לתוכם ולא הראהו הקדוש ברוך הוא.

דף נ"ז ע"א

ואלו דברים שאין להן חזקה היה מעמיד בהמה בחצר, תנור, ריחים וכיריים, ומגדל תרנגולים, ונותן זבלו בחצר אינה חזקה [ע"ב] א"ר יוחנן משום ר' בנאה בכל שותפין מעכבין זה את זה, חוץ מן הכביסה, שאין דרכן של בנות ישראל להתבונות על הכביסה.

ולהלכה, אחד מהשותפים בחצר שבקש לעשות בחצר דברים שאין דרך בני המקום לעשותם כגון שבקש להעמיד בה ריחים או להעמיד בהמה או לגדל תרנגולים במקום שאין דרך בני אותה העיר להעמיד ריחים ובהמות ולגדל תרנגולים בחצרותיהם, בני החצר ביכולתם לעכב עליו, ודבר זה תלוי כל מקום ומקום לפי מנהגו, ואפילו אחד יכול לעכב, ואמרו חז"ל בסוגיין דבכל דבר שותפין מעכבין זא"ז אם בא אחד מהם לשנות מהמנהג, חוץ מכביסה, שנשים כובסות על הנהר, ואם באה אחת לכבס בהחצר אין השני יכול למנוע אותה, אפילו אם אין דרך העיר לכבס בחצרות, והטעם לפי שבנות ישראל מתבונות בכביסתם על הנהר, ולכן אין הולכין בזה אחר המנהג. לפיכך במקום שהאנשים כובסין וליכא האי טעמא יכולין למחות, ואפילו לנשים דווקא אם כובסת בארבע אמות

כתב הבן יהוידע, הנה נראה בודאי שהוא לא נכנס בהקייץ לתוך מערת המכפלה, ולא ראה בהקייץ המראה הזה, ולא שמע בהקייץ דברים אלו של בת קול ושל אליעזר, אלא הוא היה מציין בהקייץ ביום מערות הצדיקים, אך למערת המכפלה לא אפשר שיכנס, וגם לא היה צריך לציין אותה מלמעלה, כי היא מצויינת ועומדת מימות הראשונים, וגג המערה מוקף באבנים גדולות מזמן הראשונים, ופיה של מערה פתוח עד היום ומדליקין בו הגוים נר, אך במראה החלום, ראה כל המראה הגדול הזה, כאילו הוא ירד לתוך המערה, וראה את אליעזר ודבר עמו, וגם שמע דברי בת קול, והשיב דבר, והכל היה במראה החלום.

חזה בפני אדם כקוף בפני אדם.

כתב הבן יהוידע, הנה מצאנו מאמר חז"ל [הביאו רבינו הארי" בשער הכונות בדרוש ראש השנה], מאמר רז"ל שאמרו אדם הראשון לא היה יכול להסתכל בפני חזה אשתו, אין זה סותר למאמר דהכא, כי קודם היתה היא גדולה ממנו באור הפנים, אך אחר החטא כיון שהיא גרמה לו, נסתלק ממנה אותו אור יופי העליון, ואז הוא נעשה גדול ממנה בכך:

אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם.

כתב הבן יהוידע, נ"ל ודאי דלא אמרו השערה זו על הכמות או האיכות, דהא ודאי אי אפשר להגביל שיעור ומידה לאור השכינה, אלא נקיט לשון מליצה על אור השכינה המתגלה ומצטייר בעיני האדם הרואה במראה הנבואה, כפי כח שיוכל לסבול, וכמו שנאמר [הושע י"ב י"א] וביד הנביאים אדמה, יד רצה לומר כח, כלומר כפי כח הנביאים אדמה להם בציור מראה הנבואה, ועל זה הדמיון של אור השכינה הנדמה לאדם כנבואה קאמר, אדם בפני שכינה כקוף בפני אדם:

תפשיה בדיקניה.

כתב הבן יהוידע די"ל למה תפשו בזקנו ולא בידו או בחוטמו. וכתב דנ"ל כשפתח הקבר הכנים ראשו לראות אם יש עליו בגדים, או שמא כלו הבגדים ונעשו עפר, וכיון שהכנים ראשו לחלל הקבר להסתכל ולראות, בזה מוכרח שנכנס זקנו תחילה לאויר החלל של הקבר, ולכן תפשו בזקנו שנכנס תחלה. אי נמי נ"ל שעשה לו מדה כנגד מדה, מפני שזוה האמושי שבא להפשיט המתים מבגדיהן, חושב הבגדים מותרות לגמרי, שיאמר למה להם בגדים בקבר, כיון דמכוסים בעפר, ולכן הוא בא ליטול אותם מהם, ולכך תפשו בשער זקנו, דגם השערות הם מותרות, וראוי לו שיקצצם, ובפרט דהאמושי דרכו לגדל זקן ארוך ועב, דאומר לו כל מותרות אלו שבזקן תקצצם, וכן היה שלא עזבו אלא עד שחתך הזקן שלו. ועוד נ"ל הטעם שתפשו בזקנו, כי הזקן גדל אצל האדם

בהיותו גדול שנשלם בחכמה ודעת, דאז צומח שער זקנו, ואינו בא לו בזמן שטותו כשנוּלד, דעודנו בער, ולכן מייחסים החכמה לזקן, כמו שאמרו רז"ל [קדושין ל"ב ע"ב] זקן שקנה חכמה, ולכן אמושי דעושה מעשה שטות לחטט ולהפשיט בגדי מתים, תפסו בזקנו כדי שיחתוך אותו, כיון דגדל זקנו והוא עודנו בער וכסיל, ולמה לו הזקן המורה על שלימות חכמה ודעת:

זרנוקא אמרה לכו.

כתב הבן יהוידע, קשה והלא זרנוקא הוא נאד, ומה חידש להם בזה, דהיא כבר פירשה בדברים שפשוט עורו ומשקים בו מים, אם כן אמרה שהיא מדברת על נאד, ורק הם נתעצמו בדבריה בשביל שאמרה עבדא חד הוה לי ופשטוה למשכי וכו', דאיך יצויר דבר זה על עור אדם שיעשו ממנו נאד, ואם כן היה לו לומר להם תיש קאמרה לכו, ועוד היא לא היתה תביעתה על הנאד, אלא על הברש שדמיו עשרים ידות על דמי העור. ונ"ל דהוא אמר להם דברים אלו שדברה לכם הם כמו זרנוקא שהוא נאד, ובתוכו מים או יין, כן דברים אלו יש בתוכם ענין אחר, ואינם כפשוטן, ואין הכי נמי ודאי פירש להם שתביעתה היא על תיש, ותלמודא לא זכר אלא התחלת דבריו, שאמר להם זרנוקא אמרה לכו כלומר דברים אלו דוגמת הזרנוקא שיש בתוכה דבר אחר:

אמרי הוהיל וחכים כולי האי ליתבי אבבא ולדון.

כתב הבן יהוידע, קשה, אם הם תבעוהו בשביל דהוציא ממונא בלא סהדי ובלא שטר, מה תרופה מצאו לו בזה שראוהו חכים טובא, וכי מי שהוא חכם גדול יכול להוציא ממון בלא עדים. ונ"ל דהם יודעים שיש לחכמי ישראל חכמה גדולה לפרש דברים הסתומים, דהא פסוק אחד בתורה מבארים אותו בשבעים פנים, דכל ביאור עושה משמעות בפסוק באופן אחר, אך המה יודעים בעצמם שאין להם חכמה זו, וכל דברים הכתובים בספרים אין להם אלא רק משמעות אחת, וכל דבר אין מבינים אותו אלא לפי פשוטו, ולכך כיון דהגידו להם שאביהם לא אמר בצוואתו אלא רק תיבות אלו, כל נכסי לחד ברא, אשר כפי הנראה מפשט דברים אלו לא הודיע מי הוא זה הבן, הנה הם אמרו אולי רבי בנאה יש לו חכמה זו של חכמי ישראל להוליד דברים מלשון הסתום, והוא באמת עשה בחכמתו ביאור לדברים אלו של הצוואה, דעל פי הביאור הזה נודע מי הוא זה הבן שנותר לו נכסיו, ועל כן הנה הוא דן דין אמת, למסור הנכסים ליד אותו הבן דוקא, אמנם עדיין לא נתברר אצלם אם רבי בנאה הוא חכם רשום מגדולי חכמי ישראל אשר ידיו רב לו בחכמה לפרש הסתומות, או שמא לא הגיע עדיין לחכמה גדולה כזו, ורק דן את הדין מכח אהבה שיש לו עם זה הבן היורש, או מחמת שנאה שיש לו עם אחיו, ובלי השכלה וחכמה דן את הדין, לכן חבשו אותו עד שתברר להם

אימתי אבא, ואמר לו תא למחר, ותלמודא קיצר הדברים, והבליע דבריו של זה שאמר לו אימתי אבא, וחיבר דבריו של רבי ינאי ראשונים ואחרונים ביחד:

דף ס' ע"ב

אמר ליה זיל הזי אי קוץ וכו'.

כתב הבן יהודע, קשה יאמר לו בקיצור ידידי קייץ. ונ"ל שהיה רוצה שילך ויראה בעיניו, ואם היה אומרו ידידי קייץ לא היה הולך לראותו כי היה מאמין לדבריו. והא דבני רשות הרבים לא באו וקבלו על זה לפני רבי ינאי אלא עכבו לו חוץ לבית דין, והוצרך שהוא עצמו יבא ושאל דין זה מן רבי ינאי, היינו דחששו אם יבואו לקבול על זה, יחשוב ר' ינאי שגם עליו הם מתרעמים, ובאמת הם לא היו מתרעמים אלא היו מוחלים לכבודו:

כשחרב הבית בשניה.

כתב הבן יהודע, הא דלא חרדו על בית הראשון בכך, מפני שהיה לו זמן קצוב לחורבנו שבעים שנה, דאין זה זמן רחוק הרבה, אך לחורבן בית שני לא נתפרש זמן, וחשו אולי יהיה אלף או אלפים שנה, לכך נצטערו יותר, ורצו לעשות לו זכר. והא דלא אמרו עצים לא נדליק שבטלו עצי המערכה, ובגד לא נלבוש שבטלו בגדי כהונה, ושמן לא נדליק שבטלה המנורה, נראה דהם לא אמרו אלא על הנאות הנכנסים לגוף, אבל הנאות אלו הם מכשירין, ואין נכנסים לתוך הגוף.

ומה שאמרו סד ביתו, זכר לחרבן הבית, ומה שאמרו בשלחן, זכר לחסרון המזובה, כי השלחן הוא במקום מזובה, כמו שאמרו רז"ל על פסוק [יחזקאל מ"א כ"ב] זה השלחן אשר לפני ה'. ומה שאמרו על התכשיטין, הוא כנגד חסרון בגדי כהונה שהם תכשיטין, דכתיב בהו [שמות כ"ח ב'] לכבוד ולתפארת:

וכן כתב החתם סופר, וצ"ע מה עלה על דעת הפרושים בחורבן בית שני להתאבל יותר ממה שתקנו נביאים בחורבן בית ראשון לצום ד' צומות, ולמסקנא נמי תיקשי דאסרו לסוד ביתו אלא א"כ משייר אמה וכן בסעודה ותכשיטים מה שלא מצינו כן בבית ראשון, גם ליישב לשון שכבר נגזרה גזירה מה לשון גזירה, וכבר עמד על זה מהרש"א בחידושי אגדות והאריך בזה. וכתב דחורבן בית ראשון שנתגלה קיצו ע' שנים ונתיאשו מלשוב עד סוף הזמן, ובין הזמן ההוא לא היה מקום להתאבל אלא ביום שארעו בו מאורעות לישראל היינו ד' צומות, אך בית שני שלא נתגלה קיצו וכל יומא ויומא זמניה הוא, וכל יום שלא נבנה בו כאלו נחרב בו ותוחלת ממושכה מחלת לב והוא גזירה קשה מאוד, כליון עינים ודאבן נפש ר"ל, ראוי להתאבל בכל יום ושעה, וזאת הגזירה נרמזת בפסוק שישו איתה משוש כל המתאבל עליה, והיה לו

חכמתו העצומה ע"י חקירה, וכאשר נזדמן לפנייהם דבר זה שתבעה האשה דין אחד בדבר סתום דאין לו הבנה לפי פשוטו, והוא תקף ומיד בלתי איחור ועיכוב הגיד להם ביאור דברים אלו, אז הבינו מחמת כן שהוא בעל חכמה כגדולים אשר בארץ להבין דבר מתוך דבר לפרש הסתום, ואם כן ודאי גם אותו הדין הן אותו ביושר וחכמה, וברוב חכמתו ראה בארבעה מילין ההם רמז רק להחליט הנכסים ביד אותו הבן דוקא, ולכך פטרו אותו, ואדרבה כבדו אותו מכאן ולהבא, דאליו יבא כל ריב לבני ישראל, ועל פיו יקום דבר:

דף ס' ע"א

ראה שאין פתחי אהליהם מכוונים זה לזה.

כתב הבן יהודע, נ"ל דדייק לה מדכתיב שוכן לשבטיו, דלא אמר שוכנים לשון רבים אלא שוכן לשון יחיד, שמע מינה כל אחד שוכן לבדו, דאין בעל הבית זה רואה בעל הבית חבירו, וכמ"ש הרי"ף ז"ל [בעין יעקב].

אמר ראויין הללו שתשרה עליהם שכינה.

כתב המהר"ל, ר"ל כי מאחר שהם צנועים, פרושים מכל דבר ערוה, וראוי שתשרה שכינה עליהם, כי השכינה שורה במקום שאין ערוה כדכתיב ולא יראה בך ערות דבר וסר מאחריך. מזה יש ללמוד כי הצניעות מביא השכינה, והיפך זה מסלק השכינה.

אמר ליה זיל האידנא ותא למחר.

כתב הבן יהודע, קשה, למה הוצרך לומר לו זיל האידנא, סגי לומר תא למחר. ונ"ל דרבי ינאי היה דעתו בתחילה לצוות את בן בית שלו שיקוץ בו ביום תיכף ומיד, אך לא רצה לצוות לפני אותו בעל דין, ולכן חש אם יאמר לו רק תא למחר, ישאר זה הבעל דין בבית דינו של רבי ינאי שעה או שתים לצוותא בעלמא, כי לא היה לו עסק לילך למקום אחר, והוא רצה שילך מלפניו תיכף, כדי שהוא יצוה תיכף ומיד את בן בית שלו שיקוץ, לכך הוצרך לומר לו זיל האידנא, ולא תעמוד כאן, ותא למחר אצלי לקבל תשובה על דבריך, אך אחר שיצא זה מלפניו, חזר רבי ינאי מדעתו שלא יצוה לקוץ את שלו בו ביום, אלא יקצוץ בלילה, שאין זה יודע מן הקציצה, כדי שמחר יבא אצלו לבקש תשובה, ויאמר לו משורת הדין אתה חייב לקוץ, משא"כ אם קוצץ רבי ינאי בו ביום, היה יודע שקצץ רבי ינאי, ולא היה חוזר ובא אצלו לקבל תשובה, אלא היה גם הוא קוצץ, ואפשר דהוא חושב זה שקצץ רבי ינאי הוא מתורת חסידות, ולא מדינא, אך על ידי שקצץ רבי ינאי בלילה זה לא ידע מן הקציצה, וממילא בא למחר אצל רבי ינאי לקבל תשובה על דבריו, ואז אמר לו רבי ינאי בפירוש שחייב מן הדין לקוץ, ולא משום חסידות בלבד. ועוד נ"ל בתחלה אמר לו רבי ינאי זיל האידנא, וזה השיב

סביבות הכתלים ישיירו ג"כ אמה [ש] וכן המדבקים על הכתלים נייר יפה שקורין אבאייע"ס ג"כ ישיירו אמה או להשחיר המקום.

ומה שכתב ערוך השלחן דאם עושה מעל הפתח אינו כלום, במשנה ברורה כתב בשם השערי תשובה דיש שמניחים פנוי למעלה מן הפתח בגובה ואינו נראה לנכנס, ואפשר כדי שיתראה תמיד לפני בעה"ב היושב בפנים שעל רוב הוא יושב אצל הקיר אשר נוכח פתח הבית. ואותו השיור יהיה בלא סיד ודלא כאותן העושיין אמה שחור דזהו ג"כ ציור [לבוש] ויש מקומות שעושיין שחור וכותבין ע"ז זכר לחורבן.

זוכה ורואה בשמחתה.

כתב החתם סופר, מכלל הן אתה שומע לאו, מי שאינו מתאבל אינו זוכה ורואה בשמחתה פי' אינו זוכה, אבל מ"מ רואה בשמחה ויצעק מכאב לב.

ליכנס לשבוע הבן ואמרי לה לישוע הבן.

כתב הבן יהודע, קשה היה לו לומר ומבטלת מצות מילה או פדיון. ויש לומר דאם רק הגזירה שלא למול ולא לפדות, לא היו נמנעים מלישא אשה, כי יאמר כל אחד ואחד אשא, ושמא אוליד בת ולא יעשו עמי עלילה, אך כיון שגזרו שגם הנכנס למצות מילה חייב הריגה, השתא אמרו בדין שלא ישאו נשים, כי אי אפשר שלא יהיו מולידים בין הכל זכרים ואביהן ימסרו עצמן וימולו אותם, ועל ידי כך תעשה המלכות עלילה על כל אנשי העיר, לומר אתם נכנסתם למצות המילה, ועברתם על גזירת מלך:

לישוע הבן.

כתב החתם סופר, נ"ל על דרך שקורין לסדר נזיקין סדר ישועות ה"נ קורין ליום המילה יום ישוע הבן, כי מזיקים אותו, שהרי משו"ה אין אומרים שהשמחה במעונו משום דאיכא צערא לינוקא, ע"כ הוה כעין היוק הבן קורים לו ישוע הבן:

דין הוא שנגזור על עצמינו שלא לישא אשה ולהוליד בנים.

כתב הבן יהודע, פירוש לא לישא אשה מחדש, ולא להוליד בנים מנשים הנשואות, שנהיה פרושים מן הנשים, וכל זה יהיה לפי שעה, עד שתתבטל הגזרה כשישתנה המלך הגוזר, מפני כי מצות מילה אי אפשר לעשותה בסתר, דהאויבים היו מכירים בה בהכרח, בראותם הילד מהול, ועל כן בדין שבמשך זמן הגזירה לא יולידו בנים, ונמצא זרעו של אברהם אשר ניתנה לו מצות המילה, כלה ממצוה זו של המילה, מאיליו, פירוש כלה רוצה לומר נמנע, מלשון, ויכלא הגשם מן השמים [בראשית ה' ב']. כלומר נפסקין ונמנעים מקיום מצוה זו מאליהן, שאין ביטולה מחמת גזרת מלכות, אלא מחמת שאין להם בנים,

לומר שישו איתה משוש כל אשר התאבלו לשעבר, או הוה ליה למימר לעתיד לבוא ישישו אתה משוש כל המתאבלים עתה עליה, אבל השתא דקאמר בשניהם לשון הוה ישישו אתה משוש כל המתאבלים זהו קשה, אלא על כרחך רמז האי גזירה שכל יום ויום הוא בין אבילות ובין ששון והאבילות והששון שניהם הווים, ע"כ אמר שלא להתאבל כלל א"א שכבר נגזרה גזירה, שישו אתה משוש:

והביא שם עוד בשם מהר"מ אלמושנינו זצ"ל שכתב דשישו איתה משוש, דבשעת האיבול הוא שעת השמחה, דאילמלא דעתידה להבנות וזכרון ירושלם עולה לטובה למעלה לא היה אבל מתעורר בנפשותינו והיה נשכח כמת מלב, וא"כ בשעת האיבול ישישו איתה, והיינו כל המתאבל על ירושלים זכור ורואה עתה בשמחתה באיבול הזה. וכיוצא בזה שמעתי בשם הגאון החסיד מחצית השקל זצ"ל זכור תזכור ותשוח עלי נפשי זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל. פירוש, ע"י שאתה ה' זכור תזכור את ירושלים לטובה, עי"ז תשוח עלי נפשי בהתעורר אבל וזאת אשיב אל לבי, ע"כ אוחיל כי בנה יבנה בכ"א ודפח"ח שפתיים יושק:

אלא כך אמרו חכמי סד אדם את ביתו בסיד, ומשייר בו דבר מועט. וכמה אמר רב יוסף אמה על אמה. אמר רב חסדא כנגד הפתח. עושה אדם כל צרכי סעודה, ומשייר דבר מועט. מאי היא אמר רב פפא כסא דהרסנא. עושה אשה כל תכשיטיה, ומשיירת דבר מועט.

וכלל הלכות זכר לחורבן מבוארות בשולחן ערוך [אורה חיים סימן תק"ס], ויש שכתבו דמה שאמרו לשייר אמה על אמה הוא רק כשלא עירב חול או תבן בסיד, וכתבו דלפ"ז יש לנו ללמד זכות על אלו שאין נזחרין עתה בדין זה לשייר אמה על אמה כשסדין בסיד כותלי הבית, לפי שידוע שעתה מערבין בסיד הרבה חול כמעט מחצה על מחצה, וא"כ מדין גמור א"צ שיור כלל [ערוך השלחן].

והמשנה ברורה הביא הסברא הנ"ל וכתב דעכ"פ תמוה, שהרי מלבנין הבתים בסיד לבד. וכתב דאפשר דדוקא במיני סיד הנקרא גופ"ש שהוא לבן ביותר אסור, משא"כ סיד שלנו, אך כל זה דוחק וצ"ע על מה נוהגין היתר. והיכא שהוא טח בטיט לבד לכו"ע אין צריך לשייר כלל:

ודעת הרמב"ם סוף פ"ה מהלכות תענית דבית מסוייד ומצוייר אסור לגמרי, והטור חולק בזה. ובבהכ"נ ובבהמ"ד א"צ שיור [מג"א סק"ב], וכנגד הפתח הוא כנגד ממש, כגון אם הפתח במזרח צריך לעשות דווקא בכותל מערב, ומי שעושה בכותל שהפתח שם למעלה מהפתח אינו כלום. וגדולי האחרונים כתבו דלא מהני מה שמשחירין אמה על אמה אלא דווקא להניח ריק מסיד [שם סק"ג] וכתב ערוך השלחן דאצלינו משחירין, וכיון דרגילין שזהו ההיכר לחורבן מה לנו אם כה ואם כה, ואותן התולין בגדי רקמה

כדי למול אותם, אלא הנח להם לישראל לישא נשים ולהוליד בנים, אע"פ שהם לא ירצו למול אותם, ולמסור עצמן על קדוש השם, משום דסבירא להו וחי בהם [ויקרא י"ח ה'] ולא שימות בהם. ובאמת מן הדין חייבין למסור עצמן בעת שמד אפילו אערקתא דמסאנא, ובוה שאין רוצים למסור הנה הם שוגגין, אבל אם נגזור עליהם שלא לישא אשה ולהוליד בנים, מזה ידעו דבשעת שמד חייבין למסור עצמן, ואם כן ידעו שהדין הוא כך, והשתא אם לא ימסרו עצמן בשאר מצות שגזרין עליהם, הם מזידין בזה, דמאחר דידעו שורת הדין למסור על כל מצוה, הרי הם מזידין בביטול שאר מצות אשר מבטלין אותם משום גזירת מלכות:

והחתם סופר כתב לבאר זה, דכוונת חז"ל היתה, כי הקדוש ברוך הוא נשבע בשמו הגדול שלא לכלות זרע

ישראל בשום אופן, ואילו היתה המלכות גוזרת להשמיד ולהרוג ולאבד את כל היהודים ע"כ היה הקדוש ברוך הוא גבור ומושיע ית"ש, אלא שגזורים גזירות וישראל קיימים והקב"ה מסתיר פנים, ע"כ ראוי שאנחנו ניקום ונגזור כליה על זרע אברהם ע"י ביטול פ"ו, וע"כ יקום ה' ויושיע. אמנם איכא למיחש שהרשעים שאינם שומעים לקול חכמים יזידו וישאו נשים ויולידו, וכיון שיתקיים זרע ישראל בשום אופן בעולם לא יהיה הכרח להגאל, ויתמעטו הצדיקים ויתרבו זרע רשעי ישראל. וזה היה נ"ל טענת מרים עם עמרם גזירתך קשה משל פרעה, כי עמרם גרש אשתו וסבר כל ישראל יגרשו נשותיהם ונמצא זרעו של אאע"ה כלה מאליו וימהר ישועה ויחיש פדות, אבל נכזבה תוחלתו, כי עמדו הצדיקים וגרשו נשותיהם והרשעים לא גרשו, ע"כ אמרה מרים גזירתך קשה משל פרעה: